

Danske og/eller engelske tilstander?

Handlingsalternativer for utviklingen av nye typer menigheter i Den norske kirke

Knut Tveitereid

Knut Tveitereid, (F. 1973) Cand.theol. fra MF vitenskapelig Høgskole (2002) og ph.d. fra Misjonshøgskolen (i dag: VID vitenskapelige høgskole) 2015. Førsteamanuensis i praktisk teologi, NLA Høgskolen. knut.tveitereid@NLA.no

54

Abstract

In the debate on new types of congregations in the Evangelical Lutheran Church of Norway, the Danish phenomenon of *valgmenigheter* (congregations of choice) and the English phenomenon of *Fresh expression of Church* are occasionally talked about as one and the same. Through an analysis of the existing empirical research on new types of congregations in the two countries, this article identifies a series of differences between them. The Norwegian debate has up to this point predominantly followed the path of the Danish *valgmenigheter*. Based on these findings, however, the article asks – rather rhetorically, I must admit – whether there is more to learn for The church of Norway about new types of churches in the steps of the Brits.

Søkeord: Frimenigheter – valgmenigheter – Fresh Expressions of Church – Den norske kirke – Den danske kirke – folkekirken – Church of England

Innledning

Om man de siste par tiår har fulgt diskusjonene i og rundt Den norske kirke (Dnk) om nye typer menigheter, vet man at kirkene i Danmark og England ofte blir trukket fram som eksempler på sognbaserte folkekirker, mer eller mindre sammenlignbare med Den norske kirke, og som har åpnet for andre og nye type menigheter på lokalplanet.¹ Det er ikke å forvente at kirkepolitiske debatter skal ha samme presisjonsnivå som de vitenskapelige. Derfor er det heller ikke overraskende at de nye typer menigheter i Den danske kirke (Folkekirken) og i Church of England (CofE) representerer samme fenomen. Denne artikkelen har som ambisjon å identifisere noen forskjeller mellom menighetsmangfoldet i Folkekirken (DK) og menighetsmangfoldet i CofE (UK). Målet er at en slik sammenligning vil kunne hjelpe ulike aktører i og rundt den Den norske kirke til å identifisere noen av de veivalgene de faktisk står ovenfor.

Overskriftens «og/eller» spiller på at Den norske kirke ikke bare må velge *om* den ønsker seg et mangfold av nye type menigheter, men *hva slags* menighetsmangfold man ønsker seg. I så måte, hevder denne artikkelen, representerer Danmark og England to alternative veier. Den norske kirke må selvsagt finne sin egen vei. Men til nå har mye av prosessen i og rundt Den norske vedrørende menighetsmangfold blitt rubrisert som arbeid med «valgmenigheter».² Dermed har dette viktige arbeidet i for stor grad foregått etter dansk mønster, der man nettopp omtaler de nye menighetene som valg- og frimenigheter. I England har mangfoldsarbeidet blitt drevet fram gjennom bevegelsen *Fresh Expressions of Church* (fxC). Som vi skal se, representerer mangfoldet i fxC både en praksis og en strategisk underbygning som skiller den fra den danske modellen.

Denne artikkelen inneholder ingen selvstendige empiriske undersøkelser, men henter sitt primære materiale fra to omfattende og relativt nye studier gjort i henholdsvis England og Danmark. Forskergruppen ved *Church Army Research Center* i Sheffield har gjennom to tiår fulgt utviklingen på dette feltet i CofE (UK). I en serie rapporter fra 2016/17 har gruppen nylig publisert resultatene av et større forskningsprosjekt som bedre enn tidligere belyser ulike aspekter ved fxC.³ I Danmark har en gruppe forskere og teologer knyttet til Dansk Misjonsråd gjort et liknende arbeid og publisert dette i to utgaver av tidsskriftet *Ny Mission* fra henholdsvis 2013 og 2014.⁴ Begge forskningsprosjektene har til felles at de inneholder kvantitative og kvalitative understudier så vel som mer prinsipielle drøftinger. Det er disse to studiene som danner materiale for denne artikkelen. I tillegg henter jeg inn litteratur, statistikk, rapporter og lignende fortløpende og etter behov. Dette er bakgrunnen for følgende forskningsspørsmål:

- Hvordan beskriver forskningen omfanget av nye typer menigheter i henholdsvis Folkekirken (DK) og i CofE (UK)?
- Hvordan begrunnes nye typer menigheter i henholdsvis Folkekirken (DK) og i CofE (UK)?
- Basert på forskjeller i forskningen på Folkekirken (DK) og i CofE (UK), hvilke handlingsalternativer har Den norske kirke i arbeidet med nye typer menigheter?

Det er møtet mellom de nevnte forskningsspørsmålene og dette materialet som danner denne artikkelens struktur fordelt på tre underkapitler. De to første er følgelig deskriptive og empiriske. Det tredje underkapitlet er mer komparativt analyserende, kritisk drøftende og til tider noe normativt. Målet er altså å klargjøre omfanget og legitimiteten av menighetsmangfoldet i to av våre søsterkirker. Den inneholder også et selvkritisk element – og spør hvorvidt Den norske kirkes praksis og refleksjon står seg i dette lyset.

Før vi går i gang, noen generelle betraktninger. Det er ikke helt enkelt å sammenligne tilstanden i tre kirker i tre forskjellige land: Det er åpenbare likhetstrekk mellom folkekirkene i Danmark, England og Norge, men det er sannelig forskjeller også.

Av og til ligner Norge mest på Danmark: De to landene har en 400 år lang felles historie, konfesjonelt er vi lutheranere og størrelsesmessig er vi omtrent like små. I forhold til mangfold har den anglikanske kirken en sterkere tradisjon for å omfavne mangfold: de høykirkelige er mer høykirkelige, de lavkirkelige mer lavkirkelige, de karismatiske mer karismatiske osv. Av og til ligner Norge likevel mest på England: Et eksempel kan være oppslutning om offentlig skole. Mens mer enn 96 %⁵ av norske barn og 93 %⁶ av engelske barn går på offentlige skoler preget av et enhetsideal, gjør kun 77 %⁷ av danske barn det samme. Dette og lignende eksempler representerer kulturelle betingelser som sannsynligvis også slår ut på lokalmenighetsnivå. Og av og til er det danskene og britene som ligner mest på hverandre: De har for eksempel fortsatt en statskirkeordning, mens Den norske kirke er i ferd med å løsne sine bånd til staten. Dessuten har altså både den danske og den engelske kirke åpnet for et menighetsmangfold på lokalplan som vi ikke kjenner maken til i Den norske kirke.

Hvor stort er omfanget av nye typer menigheter?

Menighetsmangfoldet i Folkekirken i Danmark ytrer seg på en rekke måter. Mest kjent er *valgmenighetene*. Allerede den 15. mai 1868, etter påtrykk fra grundtvigianerne, ble en lov om valgmenigheter vedtatt. Første paragraf slår fast at en gruppe medlemmer av folkekirken, på gitte premisser, har rett til å opprette en ny menighet innen folkekirken – en valgmenighet:

Medlemmer af folkekirken, der ønsker at danne en særlig menighed inden for folkekirken med en af dem valgt person som præst, har på de i §§ 2-3 nævnte betingelser ret til at få denne valgmenighed anerkendt som led af folkekirken.⁸

De neste paragrafene i valgmenighetsloven klargjør betingelsene for disse menighetene, blant annet at gruppen skal bestå av minimum 50 personer, at de har egen prest som er godkjent av Folkekirken (DK), at tilsynet ligger hos lokal prost og biskop, og at de har tilgang til (egen) kirke. Økonomien må de selv stå for, men som medlem av en valgmenighet slipper man kirkeskatt. Etter at ordningen lenge var sovende, våknet den så å si til liv mot slutten av forrige århundre. Fra 1980-tallet og framover har en rekke nye typer menigheter blitt startet. Disse er særlig inspirert av karismatiske og lavkirkelige impulser, forskjellige menighetsplante-bevegelser og av bevegelser som snakker om misjonar kirke.

Mindre kjent utenfor Danmark, dog av omtrentlig samme omfang, er ordningen med frimenigheter. På mange måter er disse en noe mer ekstrem versjon av valgmenighetene. Begge blir omtalt samlet som del av *folkekirkens frihetslovgivning*. Frimenighetene i Danmark må ikke forveksles med frikirkene. Frimenighetene er, i motsetning til de ulike frikirkene, ikke registrert som egne trossamfunn. De er dessuten forpliktet på den samme lære som Folkekirken. De har også diverse rettigheter som frikirkene ikke har, for eksempel at de kan låne kirkebygg. Riktignok har medlemmene i frimenighetene meldt seg ut av Folkekirken – i alle fall i teorien. I praksis forekommer ofte dobbelt medlemskap. Luthersk Mission, en av aktørene her, skriver i sin rettledning:

I Luthersk Missions frimenigheder er der ikke krav om, at man melder sig specifikt ud af folkekirken med efterfølgende cpr-registrering. Og der er frimenighedsmedlemmer, som af forskellige grunde ønsker at fortsætte i et dobbelt medlemskab og derfor fortsat betaler kirkeskat. Vi har indtil videre ikke set eksempler på, at en folkekirkepræst nægter at udføre en kirkelig handling for frimenighedsmedlemmer, der har dobbelt medlemskab og derfor betaler kirkeskat.⁹

En grunn for å snakke om valg- og frimenigheter samlet, er at det er de samme aktørene som står bak begge menighetstypene. *Foreningen af Grundtvigske valg- og frimenigheder* oppgir på sine hjemmesider at de har 29 valgmenigheter og 8 frimenigheter.¹⁰

DanskOase [sic.] består av ca. 20 menigheter som er jevnt fordelt mellom fri- og valgmenigheter. Evangelisk Luthersk Netværk (ELN) organiserer 9 valgmenigheter og 15 frimenigheter – men også 6 sognemenigheter, 4 menighetsfellesskap, 1 smågruppe og 2 organisasjoner, for å komplisere bildet ytterligere!¹¹

Kurt E. Larsen ved Menighetsfakultetet i Århus har kartlagt det danske menighetsmangfoldet – det vil si den delen mangfoldet som omhandler valg- og frimenigheter.¹²

Figur 1: Oversikt over valg- og frimenigheter i Danmark

Stift	Grundtvigske (fra 1868)	Tyske (fra 1923)	Dansk Oase (fra 1990)	ELUVA (fra 1991)	Luth. Mission (fra 1998)	Andre (fra 1993)	I alt
København	2		2		3		7
Helsingør	1			1	2	2	6
Roskilde	6		1				7
Lolland-F.							0
Fyn	7				1		8
Aalborg	5		1		1		7
Århus	4		5	5	3		17
Viborg	9		3			2	14
Ribe	2	3		2	7		14
Haderslev	3	4	2	1			10
I alt	39	7	14	9	17	4	90

Oversikten er fra 2013. Merk at ELUVA (*Foreningen af evangelisk-lutherske valgmenigheder i Danmark*)-og *Luthersk Mission* har siden oversikten ble publisert, gått sammen i ELN.

Oversikten viser at det ikke er noen enkel oppgave å kategorisere menighetsmangfoldet i Danmark på en meningsfull måte. Kategoriene som *valg- og frimenigheter* er bare delvis dekkende. Menighetenes organisasjonsmessige tilknytning beskriver menighetene minst like godt. Menighetene i DanskOase er sannsynligvis mer karismatiske enn menighetene i ELN, som på sin side, jevnt over er teologisk mer konservative. Men også innad i en organisasjon vet vi at variasjonene er store, både når det gjelder profil, praksis og ikke minst størrelse: fra etablerte menigheter på flere hundre medlemmer til mindre grupper og menigheter som i praksis er sognemenigheter.

I denne artikkelen begrenser jeg meg til å skrive om valg- og frimenigheter. Om målet var å presentere hele menighetsmangfoldet i Folkekirken (DK), var det flere andre menighetstyper man kunne og burde nevnt: Omlag 70 danske sognemenigheter er for eksempel verter for en eller flere *migrantmenigheter*.¹³ Og minst en av disse er nå offisielt blitt en valgmenighet i Danmark.¹⁴ I tillegg burde de mange spennende forsøkene med *funksjonsmenigheter* og *profilmenigheter*; så som «nattkirke», vært nevnt.¹⁵ Dessverre strekker ikke plassen til i denne omgang.

Å beskrive omfanget av nye typer menigheter i CofE (UK) må gjøres på en annen måte enn i Folkekirken (DK). I England finnes ingen valgmenighetslov, og heller ikke noe konsept for frimenigheter à la det danske. Det man derimot har, er en type villet nyorientering av menighetsbegrepet, samlet i bevegelsen som går under navnet *Fresh expressions of Church (fxC)*. Sognet er i England, som i Norge og Danmark, fortsatt den sentrale menighetskategorien, men man snakker i tiltakende grad om en «mixed economy». Blandingshusholdningen består i *inherent churches* innenfor en sognestruktur og nye typer menigheter – *fresh expressions of churches*. Det er ingen enkel oppgave å skulle definere fxC. Statistikkavdelingen i CofE (UK) definerer fxC på følgende måte:

A fresh expression is any venture that works mainly with non-churchgoers and aims to become church. A fresh expression is:

1. Missional – it intends to work with non-churchgoers
2. Contextual – it seeks to fit the context-
3. Formational – it aims to form disciples
4. Ecclesial – it intends to become church¹⁶

Rapportene som utgjør denne artikkelens materiale, undersøker fxC i 21 av Englands 41 bispedømmer. De resterende skal undersøkes senere. Men med et utvalg som representerer over 50% av den totale populasjonen, er denne forskningen unik. På flere områder korrigerer funnene tidligere forskning hvor utvalget har vært mindre. I disse 21 bispedømmene fant forskerne 1109 fxC med totalt 50.600 kirkegjengere. Korrigert for demografiske og andre faktorer regner man med at det per nå finnes om lag 2100 menigheter i hele England og 94.000 mennesker som jevnlig frekventerer disse. Sagt med andre ord representerer fxC 15 % av det totale antallet menigheter i CofE (UK) og 9,8 % av de ukentlige kirkegjengere.¹⁷ Vi snakker altså om et relativt utstrakt fenomen. Videre består disse menighetene av dobbelt så mange deltagere under 16 år som sognemenighetene (38 %), selv om det store flertallet (62 %) er unge voksne, voksne og eldre.

Figur 2: Oversikt over typer fxC¹⁸

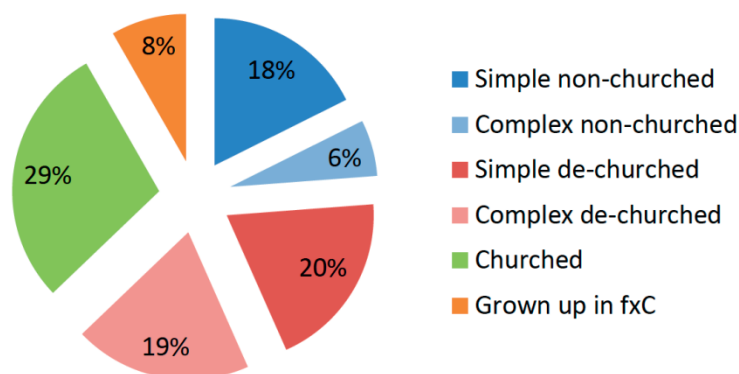
	Average
All Age Worship	15.8%
Alternative Worship	7.0%
Cafe Church	13.6%
Cell Plant	3.6%
Children focused Church	13.3%
Cluster based Church	5.8%
Community Development Plant	8.0%
Messy Church	32.5%
Midweek Service	4.9%
Multiple Sunday Congregation	8.0%
Network Church	7.2%
New Monastic Community	2.7%
New Traditional Service	1.5%
Older people's Church	5.7%
School based Church	4.1%
Seeker Church	4.7%
Special Interest Group	9.1%
Church Plant	11.9%
Under 5s Church	6.9%
Youth Church	5.9%

Rapportene har identifisert og beskrevet mer enn 20 forskjellige typer fxC. Hva disse har til felles annet enn å forstå seg selv som å være en fxC, kan være vanskelig å begripe. Oversikten viser at mangfoldet er påfallende. Den desidert vanligste typen er konseptet «Messy Church», som alene står for rett under hver tredje fxC i CofE. Deretter følger «All Age Worship» (15,8 %), «Cafe Church» (13,6 %), «Children focused Church» (13,3 %) og «Church Plant» (11,9 %). Disse fem representerer et stort flertall. (Merk at noen fxC er registrert under mer enn en type).

Forskergruppen har også undersøkt hvem som går i disse menighetene. Delrapporten *Who's there? The church backgrounds of attendees in Anglican fresh expressions of Church* korrigerer tidligere studiers litt vel optimistiske anslag av andelen kirkefremmede i disse menighetene. Likevel er det verdt å merke seg at hver fjerde fxC kirkegjenger

(24 %) ikke har kirkelig bakgrunn (Simple- og Complex non-churched), at 39 % ikke gikk i noen kirke da de begynte i sin fxC (Simple- og Complex de-churched) og at kun 29 % var aktive kirkegjengere (enten i sognemenigheter eller frikirker) da de ble med i en fxC.¹⁹

Figur 3: Kirkelig bakgrunn hos deltagere i fxC

Menighetene har ulik form, men også ulik profil. Et utvalg fxC-ledere (i ti bispedømmer) ble spurt om hvilke tre (maks) kirkelige tradisjoner de identifiserte seg med. 16 % svarte anglo-katolsk, 65 % evangelikal, 13 % liberal, 33 % karismatisk og 36 % sentrum-kirkelig. Blant fxC-menighetene finnes det altså en helning mot det lavkirkelige, men altså ikke bare.

Foreløpig oppsummering: Menighetene i Danmark lar seg enkelt dele inn i strukturelle kategorier (valgmenigheter, frimenigheter, profilmensigheter og funksjonsmenigheter) eller ut fra ideologisk tilknytning (Grundtvig, Oase, Indremisjon og Folkekirken). Tilsvarende har vi ikke i England. Her er fxC enklest å kategorisere ut fra funksjon, form og målgruppe (eksempelvis Messy Church, All Age Worship, Cafe Church, Children focused Church og Church Plant.) Uten at vi har sammenlignbare tall fra Folkekirken (DK), virker det overveiende sannsynlig at de nye menighetene i CofE representerer et større teologisk mangfold på ledernivå og færre kirkevante medlemmer.

Hvordan begrunnes nye typer menigheter?

I artikkelen «De nye valg- og frimenigheder: Antal, baggrund og præg» gir Kurt E. Larsen det danske menighetsmangfoldet en tredelt begrunnelse for utviklingen. Han forklarer framveksten av valg- og frimenigheter med a) kulturelle tendenser i tiden, b) utenlandsk kirkelig inspirasjon og c) et ønske om en bibelnær teologi.²⁰

Til det første: Larsen setter de nye menighetene i en kontekst av en mer generell samfunnsutvikling. Han tegner en utvikling som på flere samfunnsområder har beveget seg fra sammenhengende og ensartet (kristen) kultur til en mer pluralistisk og mobil mulighetskultur. I dette nye samfunnet har personlig preferanse – valget – flyttet inn i sentrum av tilværelsen. Kirkeliv er bare ett av mange uttrykk for den samme tendensen: «At være tro mod sin sognekirke vil være lige så fremmed for nutidens unge, som det vil være for os alle at skulle føle sig forpligtet på at se DR, bare fordi den TV-kanal var der først», skriver Larsen.²¹ Dette er en utvikling som ikke er unik for Danmark, selvsagt, man kan finne paralleller i de fleste vestlige land, vil jeg tro. Larsen peker på det innlysende: at kirkeutviklingen ser ulik ut om man befinner seg i den indremisjonske småbyen Gjellerup eller i den multikulturelle storbyforstaden Gellerup. For opplevelsen av sammenheng og monokultur er likevel sterkere på bygd enn i byen. Og uten at Larsen sier dette eksplisitt, er framveksten av valg- og frimenigheter i Danmark særlig relevant for og knyttet til de større byene. Det er

i byen sognebåndene allerede er løsest. Det er ikke tilfeldig at Larsen starter sin artikkel nettopp med et eksempel fra en storby: «I Aarhus er der opstået to valgmenigheder (tilknyttet henholdsvis Dansk Oase og Indre Mission) og en frimenighed (tilknyttet Luthersk Missionsforening), og i dem vil der i øjeblikket være 1000-1200 kirkegængere en almindelig søndag, langt de fleste unge.»²² Denne samfunnsutviklingen, med overgangen fra monokultur til fragmentering, fra enhetskultur til valgkultur, gjør de nye danske menighetsformene til et urbant fenomen – i alle fall foreløpig, og i alle fall i noen grad.

Til det andre: framveksten av nye menighetsformer i Danmark knytter seg til utenlandsk kirkelig inspirasjon. Her nevner Larsen en rekke bevegelser som på ulikt vis representerer et misjonalt sikte. En fellesnevner er satsingen på oppstart av nye menighetsfellesskap. En annen fellesnevner er en sterk betoning av fellesskapsdimensjonen vektlegges: «En sterk drivkraft bag de nye valg- og frimenigheder er vægten på menigheden som et fællesskab, hvor man bliver set, taget alvorligt og engageret.»²³ At disse menighetene altså både har så stort et fokus på de som er der *og* samtidig de som ikke er der – oppleves tydeligvis ikke som en selvmotsigelse av dem selv.

Som en siste av tre faktorer – men ikke desto mindre viktig – nevner Larsen at ønsket om bibelnær teologi er blant de nye danske valg- og frimenighetenes beveggrunner. Stikkordet her er frustrasjon over utviklingen i Folkekirken (DK). Larsen nevner to konkrete saker som har bidratt i så måte: Grosbøll-saken, hvor en prest fikk fortsette selv om han ikke lenger var troende, *og* den årelange prosessen fram mot innføring vigsel for homofile og lesbiske. Tidligere hevdet jeg at de nye danske menighetene, sett i lys av samfunnsutviklingen for øvrig, kan forstås som et urbant fenomen. Teologisk dragkamp langs aksen liberal/konservativ er en mulig forklaring på hvorfor de nye menighetene også vokser fram på bygda og er å finne i indremisjonske småbyer som Gjellerup så vel som i multikulturelle storbyforsteder som Gellerup.

Om vi så vender oss til CofE (UK), hvor godt forklarer den danske bakgrunnen utviklingen av fxC i England? Vel, det er ganske sikkert paralleller mellom dansk og engelsk samfunnsutvikling, og at utenlandske misjonale impulser og at teologisk frustrasjon gjør seg gjeldende på begge sider av Nordsjøen. Men ikke noe sted i det engelske materialet finner jeg disse momentene eksplisitt uttalt. I stedet for at man er opptatt av samfunnsutviklingen, er man i England opptatt av kirkens egen utvikling i samfunnet. De misjonale impulsene kommer ikke utenfra, men i større grad nedenfra, fra egen kontekst. Og den teologiske frustrasjonen synes fraværende. Dette til jeg i det følgende utdype.

Fortellingen om fxC starter ofte med fortellingen om «The Decade of Evangelism». Lambeth-konferansen, bispemøtet for den verdensvide anglikanske kirke, vedtok i 1988 å gjøre 1990-tallet til et tiår i evangeliseringens tegn. Ethvert bispedømme og provins i den anglikanske storfamilien ble utfordret, i samarbeid med andre kristne, å utfordre til et fornyet fokus på å gjøre Kristus kjent til menneskene i hans verden.²⁴ Erfaringene etter et ti års langt evangeliseringsfremstøt var, for å si det forsiktig, blandede. Selv om man lærte mye på mange plan, hadde de synlige resultatene uteblitt, kirkens tallmessige nedgang fortsatte.²⁵

Ved inngangen til det nye millenniumet fremstår CofE (UK) samlet i en omforent kriseforståelse. Det er mot denne bakgrunnen vi må forstå framveksten av fxC. Mer av det samme ville simpelthen ikke være tilstrekkelig for å snu de negative trendene. I 2004 kom rapporten *Mission-Shaped Church*, hvis betydning ikke kan overdrives.²⁶ George Lings skriver i sin rapport: «It is technically unprovable, but hard to escape the conclusion that the 2004 report *Mission-shaped Church* has played a key part in two ways.»²⁷ Først nevner Lings at rapporten fortalte CofE (UK) hva den faktisk allerede gjorde og hva som faktisk allerede skjedde, vel så mye som å pushe hårete visjoner.

For det andre skapte den velvilje – «a favorable climate» – for utviklingen av fxC. Vedrørende det siste trekker han særlig fram rapportens behandling i kirkemøtet, dens høye opplagstall og den varme støtten fra erkebiskopen som viktige faktorer. Selv om erkebiskop Rowan Williams visstnok skrev forordet til rapporten under atskillig ambivalens, er det ikke til å misforstå:

In the short – but not exactly uneventful – time during which I have been Archbishop, I have regularly been surprised and deeply heartened by the widespread sense that the Church of England, for all the problems that beset it, is poised for serious growth and renewal. Many feel that, as various streams of development over the past decade or so begin to flow together, we are at a real watershed. The essence of this is in the fact that we have begun to recognize that there are many ways in which the reality of ‘church’ can exist. ‘Church’ as a map of territorial divisions (parishes and dioceses) is one – one that still has a remarkable vigour in all sorts of contexts and which relates to a central conviction about the vocation of Anglicanism. But there are more and more others, of the kind this report describes and examines. The challenge is not to force everything into the familiar mould; but neither is it to tear up the rulebook and start from scratch (as if that were ever possible or realistic). What makes the situation interesting is that we are going to have to live with variety; the challenge is how to work with that variety so that everyone grows together in faith and in eagerness to learn about and spread the Good News. If ‘church’ is what happens when people encounter the Risen Jesus and commit themselves to sustaining and deepening that encounter in their encounter with each other, there is plenty of theological room for diversity of rhythm and style, so long as we have ways of identifying the same living Christ at the heart of every expression of Christian life in common. This immediately raises large questions about how different churches keep in contact and learn from each other, and about the kinds of leadership we need for this to happen.²⁸

I dette forordet ser vi tydelig begge poengene til Lings: For det første anerkjenner erkebiskopen at det er mange måter kirken kan være kirke på, og at selv om den geografisk inndelte kirke fortsatt har livskraften i seg, er det stadig flere og andre former for kirke som dukker opp og må anerkjennes. For det andre gir erkebiskopen legitimitet til denne utviklingen ved å teologisk plassere «kirke» til «det som skjer når mennesker møter den oppstandne og forplikter seg til å bevare og utdype dette møte i sitt møte med andre».

Det er disse tre faktorene som etter min mening danner bakgrunn for utviklingen av fxC i CofE (UK): a) en felles kriseforståelse, b) at man forholder seg til at nye menighetsfellesskap og nye typer menighetsfellesskap faktisk allerede skjer, og c) at denne utviklingen legitimeres av biskoper og kirkemøte.

Nye typer menigheter i Den norske kirke: etter dansk eller engelsk mønster?

Det finnes selvsagt likhetstrekk mellom de danske valg- og frimenighetene og de engelske fxC. Noen av de fundamentale samfunnsmessige betingelsene er ikke så ulike landene i mellom: framveksten av en mer fragmentert og mobil kultur, hvor det personlige valget står sentralt i identitetsdannelsen, virker å være en felles vestlig og senmoderne trend. Det er også en kjensgjerning at karismatiske og lavkirkelige kristendomsformer er overrepresentert blant de nye type menighetene både i England og Danmark. Det er ikke tatt helt ut av det blå å i all hovedsak forstå disse nye typer menigheter som en lavkirkelig ryggmargsrefleks i et senmoderne samfunn – selv om man både i Danmark og England har rikelig med eksempler på menighetsdannelser som er preget av teologisk liberale, høykirkelige eller monastiske idealer. Internasjonale misjonale impulser og menighetsplantningsideologier er nok en fellesnevner i dette. I begge land har vi dessuten sett at framveksten av nye typer felles-

skap først skjedde nedenfra, og siden kom kirkelig organisering og anerkjennelse. Når vi i det følgende skal peke på handlingsalternativer i norsk kontekst kan det være nyttig å starte her: Spørsmålet om nye menigheter skal dannes, rår ikke en folkekirke over. Det var ikke Folkekirken (DK) og CofE (UK) som initierte nye typer menigheter, men da disse begynte å poppe opp, ble det laget strukturer for dem. Det er heller ikke Den norske kirke som bestemmer hvorvidt nye typer menighetsdannelser skal oppstå nedenfra. Det den derimot rår over, er hvorvidt det skal skje i rammen av denne kirken eller ikke – og i så fall hvordan.

Mye tyder på at utviklingen av nye typer menigheter, som vi har sett i Danmark og England, faktisk også har skjedd i Norge. Nye typer menigheter har blitt startet også her – nedenfra – og anslagsvis i samme omfang som i Danmark og England (relativt sett i forhold til befolkningstall). Menighetsplantebevegelsen *Sendt Norge* (tidligere DAWN) har i sin rapport «Nye menigheter for en ny tid» (2016) redegjort for i overkant 200 nystartede menighetsfelleskap i perioden 2000-2016 i Norge. Organisasjoner som tradisjonelt har plassert seg innenfor DnK, som Indremisjonsforbundet (IMF), Norsk luthersk misjonssamband (NLM), Normisjon og Det Norske Misjonsselskap (NMS) står for 41 av disse, mens 70 er frikirkelige, 32 er migrantmenigheter og 64 er uavhengige.²⁹ I tillegg er det mange prosjekter på trappene. Vi må ta innover oss at nye typer menigheter allerede har vokst fram nedenfra i Norge, og at dette av dem selv kobles sammen med en ny tid, og at flere av disse menighetene springer ut av miljøer som forstår seg selv som en del av Den norske kirke. Det er altså rimelig å si at noe av den samme misjonale impulsen som ble beskrevet for Danmarks og Englands vedkommende, også har gjort seg gjeldende her. Spørsmålet som gjenstår, er hvorvidt disse og fremtidige menighetsdannelser skal innlemmes i Den norske kirke og i så fall hvordan.

I det følgende har jeg identifisert fem områder hvor Folkekirken (DK) og CofE (UK) har respondert ulikt på denne utfordringen, og som derfor representerer handlingsalternativer for Den norske kirke:

Handlingsalternativ 1: Folkekirkelig fremtidsoptimisme eller kriseforståelse

I CofE (UK) hadde man erfart at et tiår med evangelisering ikke førte kirken tilbake på offensiven. Lings skriver: «[T]here is writing, across the theological spectrum, arguing that, within Europe, the Church of England finds itself in a period that could be called post-Christendom. As a Church we find ourselves once more at the edge rather than the centre of society, at its margins rather than in power or control.»³⁰ Kriseforståelsen gjenspeiles i bruken av ord som post-kristen, nedgang, sekularisering, fragmentering, marginalisering osv. Den danske studien tyder ikke på at Folkekirken (DK) har noen selvforståelse av å befinne seg i krise, noe som antagelig gjenspeiler faktiske realiteter i oppslutning, innflytelse osv.

Men, befinner Den norske kirke seg i krise? Svaret vil avhenge av hvem som spørres. Men spørsmålet kan omformuleres: hva menes med krise? Hva må til av manglende oppslutning og marginalisering før Den norske kirke som folkekirke kun blir en luftig visjon uten oppslutning i folket? Vi trenger ikke gjenta statistikkene for Den norske kirke her.³¹ Men det er en kjensgjerning at om utviklingen vi har sett de siste tiår fortsetter, vil krisen komme også hit. Om nye typer menigheter er en del av løsningen eller en del av problemet, er et åpent spørsmål. I England vil man holde en knapp på det første. I Danmark, det siste. Hvordan man tolker utviklingen, og hvordan man forstår kirkens rolle i samfunnet, er avgjørende for hvordan man forholder seg til nye typer menigheter.

Handlingsalternativ 2: Kirkerettslig godkjenning eller sentralkirkelig autorisering

I Danmark har de nye type menighetene organisasjonsmessig blitt forankret i valgmenighetsloven. Denne stammer fra en annen tid og må forstås som en særordning for grupper som av ulike årsaker får problemer med sin lokale menighet. Noen aktiv legitimering, her forstått som at den kirkelige ledelsen oppmuntrer til, legger

til rette for eller går god for nye typer menigheter, finner jeg ikke. Slik den danske valgmenighetsloven fungerer, kan det virke å være en kirkerettslig håndtering av en situasjon man strengt tatt ikke hadde ønsket seg. I England, derimot, virker den kirkelige legitimeringen mer aktiv, teologisk begrunnet og autoriserende. Vi vet at dette ikke er hele bildet; de nye typene menighetene lokalt og regionalt fra tid til annen kan oppleves som en konkurrent og en trussel.³² Men fra den nasjonale kirkeledelsens side er signalet helt klart: Man har man laget ordninger som underbygger framveksten av fxC som en villet utvikling. Det ble tidlig opprettet et team for å ta seg av dette området under ledelse av erkebiskopens egen utsending.³³ Det var også erkebiskopen som introduserte begrepet «mixed economy», en blandingshusholdning bestående av to typer menigheter: sognemenigheter og de nye typene.³⁴ Kanskje aller tydeligst viser den kirkelige toppledelsen ansikt gjennom en ordning som heter «Bishops' Mission Order», der man nettopp gir biskoppelig backing til krevende misjonale initiativer.³⁵

Vi vet at holdningen til nye typer menigheter er delte i Den norske kirke. Ved å følge et dansk spor vil debatten i Norge antagelig havne i et kirkerettslig og formalistisk spor. CofE (UK) representerer i så måte et alternativ.

Handlingsalternativ 3: «Totalmenigheter» eller midlertidige prosjekter

I forlengelsen av forrige punkt: I Danmark tilbyr valgmenighetsloven nye typer menigheter juridisk status som en mer eller mindre fullverdige menigheter. I forskningen fra England finner jeg ikke spor av menigheter som kjemper for en slik status. Dette kan ha sammenheng med at kun ca. hver tiende fxC er resultat av en klassisk menighetsplanting. De langt fleste bærer preg av å være initiativer, forsøksordninger og prosjekter med karakteristika av å være midlertidige og eksperimenterende. Dette finner man igjen i selve definisjonen av fxC: «A fresh expression is any venture that works mainly with non-churchgoers and aims to become church.» Altså et prosjekt, som innebærer en viss risiko («venture»), og som sikter mot å bli en menighet. I Folkekirken (DK) er fri- og valgmenighetene «totalmenigheter» som tar seg av hele bredden av kirkelig betjening, og som selv kjemper for retten til å bli forstått som nettopp det. I CofE (UK) er fxC menighetslignende forsøksordninger, som blir gitt en kirkelig overbygging og sammenheng.

Igjen ligger Norge mest langs det danske sporet, ikke det engelske. I forsøksordningen med valgmenigheter i Den norske kirke (2005) uttalte både Kirkerådet og Bispe-møtet en forventning til norske valgmenigheter om at «[m]enigheten er villig til å ta ansvar for alle kirkelige handlinger for menighetens medlemmer».³⁶ Her er det lite som tyder på midlertidighet og eksperimentering. I den videre prosessen i Norge er det vesentlig å arbeide med spørsmålet om hva slags menigheter man ser for seg å åpne opp for og gi kirkelig legitimitet. Er det totalmenigheter, som i Danmark, eller er det dristige forsøksordninger, som i England?

Handlingsalternativ 4: Teologisk frustrasjon eller innovative forsøk

Som nevnt tidligere, angir Kurt E. Larsen tre grunner til utviklingen av fri- og valgmenigheter i Danmark. En av dem er grupperingers frustrasjon over den teologiske utviklingen i Folkekirken (DK). Vi vet at heller ikke CofE (UK) er spart for smertefulle konflikter knyttet til for eksempel samlivsetikken. Temperaturen har vært minst like høy, og frontene minst like steile, her som i andre kirkesamfunn – høyere og steilere, vil noen si, om man regner med hele den anglikanske kirkefamilien. Likevel finner jeg ikke denne frustrasjonen igjen i beskrivelsene av fxC i CofE (UK). Det kan virke som om den eventuelle frustrasjonen i større grad har fått en ventil og utløp i kirkelig innovasjon.

Vi kommer ikke rundt å nevne de kristelige organisasjonene og den rolle de spiller i dette. For i Danmark, som i Norge, er disse sterke aktører i dannelsen av nye type menigheter. I Danmark har man DanskOase som organiserer de karismatiske fri- og valgmenighetene, og Indre Mission og Luthersk Mission som gjennom ELN organi-

serer de lavkirkelig konservative. Heller ikke på dette punktet finner jeg paralleller i den engelske forskningen. FxC er direkte knyttet til CofE, ikke indirekte gjennom organisasjonsmessig tilhørighet.

I Norge, som i Danmark, er de lavkirkelige organisasjonene sterke aktører og har (til nå) stått bak mange av de nye menighetsdannelsene. Som i Danmark er de også her preget av teologisk frustrasjon – å starte nye menigheter handler derfor, dog i vekslende grad, om å hegne om såkalt «klassisk kristendom». Det er ikke uten grunn at nettopp tilsynsspørsmålet har vært så betent i den norske debatten. Om organisasjonene inntar en konstruktiv rolle, vil det ha betydning for hvilken retning utviklingen tar i Norge.

Likevel, for Den norske kirke synes et opplagt alternativ å være å legitimere et kirkelig frislipp etter mønster fra England og gi dette sentralkirkelig støtte. Vi snakker da for eksempel om å etablere en forsøksordning hvor idealister i alle aldre kan få utløp for- og retning på sin innovasjonsiver.

Handlingsalternativ 5: For kirkegjengere eller kirkefremmede

Den største forskjellen mellom Danmark og England, slik jeg ser det – og der de to folkekirkene skiller lag aller tidligst, er i spørsmålet om hvem de nye menighetene er til for. Om man sammenligner første paragraf i valgmenighetsloven med definisjonen av fxC blir dette tydelig. «Folkekirkens frihedslovgivning» i Danmark skal ivareta en allerede eksisterende kirkelig gruppes særlige behov. FxC, på sin side, er primært til for folk som ikke er kirkegjengere.

Folkekirken (DK)	CofE (UK)
«Medlemmer af folkekirken, der ønsker at danne en særlig menighed inden for folkekirken...»	«A fresh expression is any venture that works mainly with non-churchgoers..»

Satt på spissen ligner den danske ordningen med fri- og valgmenighet mest en raus bevaringsstrategi, en raus særordning som sikter på å holde enkeltunntak – de få – innad i folden. Den engelske ordningen med fxC, er på sin side et uttrykk for et bredt kirkelig forankret misjonalt driv og bærer i seg et ønske om å nå de mange. Sånn sett kan man argumentere for at den danske ordningen er for den lille flokken, mens den engelske er folkekirkelig ved at den forholder seg til folket.

Avslutning

Denne artikkelens sikte har vært systematisk å sammenligne omfanget av og bakgrunnen for nye typer menigheter i henholdsvis Folkekirken (DK) og CofE (UK). Tatt i betraktning opplagte likhetstrekk, har denne artikkelen identifisert et knippe forskjeller landene imellom. Kontrasten mellom det danske sporet med fri- og valgmenigheter og den engelske sporet med fxC kan oppsummeres på følgende måte:

- Det danske sporet: Med bakgrunn i en folkekirkelig fremtidsoptimisme gir man kirkerettslig godkjenning til totalmenigheter for teologisk frustrerte kirkegjengere.
- Den engelske sporet: Med bakgrunn i en folkekirkelig kriseforståelse gir man sentralkirkelig autorisering til midlertidige prosjekter for kirkefremmede.

I diskusjonene om nye typer menigheter i og rundt Den norske kirke nevnes ofte Folkekirken (DK) og CofW (UK) som eksempler på sognbaserte folkekirker som har åpnet for andre og nye type menigheter på lokalplanet – altså som eksempler på ett og samme fenomen. På tross av opplagte likhetstrekk, har denne artikkelens tydeliggjort kontrasten som finnes mellom ordningene for nye typer menigheter i de to

kirkene. Det er å håpe at aktører i og rundt Den norske kirke fremover vil se at de to landene på vesentlige punkter representerer reelle alternativer, og dermed handlingsalternativer for utviklingen av nye typer menigheter i Den norske kirke.

Noter

1. Med begrepet «nye typer menigheter» sikter jeg her til menighetsfelleskap i vid forstand i Folkekirken (DK), CofE (UK) og Den norske kirke (Dnk) som ikke uten videre lar seg innplassere i en sognebasert grunnstruktur.
2. Se for eksempel følgende sakspapirer: Det kongelege kultur- og kyrkjedepartement, «Ot.Prp. Nr. 30 (2004-2005),» i Om lov om endringar i lov 7. juni 1996 nr. 31 om Den norske kirke (Oslo: Kirkerådet, 2004), 5; «Kr 62/05» i Valgmenigheter herunder delegering av forsøk med valgmenigheter, kl. 24, 6. ledd (2005), samt evalueringsrapporten Sigurd Haus & Svein Ingve Nødland (2009), Valgmenighet – alternativ og supplement. Evaluering av Bymenigheten-Sandnes.
3. George Lings, «The Day of Small Things. An Analysis of Fresh Expressions of Church in 21 Dioceses of the Church of England.» (Church Army's Research Unit, 2016); «Encountering the Day of Small Things,» (Church Army's Research Unit, 2017); Claire Dalpra & John Vivian, «Who's There? The Church Backgrounds of Attenders in Anglican Fresh Expressions of Church,» (Church Army's Research Unit, 2016); Andy Wier, «Sustaining Young Churches. A Qualitative Pilot Study of Fresh Expressions of Church in the Church of England,» (Church Army's Research Unit, 2016).
4. Bent Berring-Nielsen et al., Den mangfoldige kirke: Menighedsformer i Danmark, nr. 24. (Frederiksberg: Dansk Missionsråd, 2013); Mogens S. Mogensén et al., Menighedsformer og mission: den mangfoldige kirke 2, nr. 26, Ny Mission (Frederiksberg: Dansk Missionsråd, 2014).
5. Statistisk sentralbyrå, «Elevar i grunnskolen,» <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/utgrs>.
6. Chris Ryan & Luke Sibieta, «Private Schooling in the UK and Australia,» <https://www.ifs.org.uk/bns/bn106.pdf>.
7. Undervisningsministeriet, «Elevtal i grunnskolen. Utviklingen i antallet af elever i folkeskoler, frie grunnskoler, specialskoler, efterskoler mv.,» <https://uvm.dk/statistik/grunnskolen/elever/elevtal-i-grunnskolen>.
8. Kirkeministeriet, «Lov om valgmenigheder. (Valgmenighedsloven),» (1972).
9. Luthersk Mission, «Frimenigheder i LM,» hentet 30/9-18 fra http://www.dlm.dk/sites/default/files/files/Om_os/2014_frimenigheder_i_lm.pdf.
10. Frie Grundtvigske. Foreningen av Grundtvigske valg- og frimenigheder, «Frimenigheder og valgmenigheder i Danmark,» hentet 30/9-18 fra <https://www.friegrundtvigske.dk/menigheder>.
11. Evangelisk Luthersk Netværk, «Medlemmer,» hentet 30/9-18 fra <http://luthersk-netvaerk.dk/menighedsnetvaerk/medlemmer/>.
12. Kurt E. Larsen, "De nye valg- og frimenigheder: Antal, baggrund og præg," i: Berring-Nielsen, Den Mangfoldige, 13.
13. Tværkulturelt Center, «Migrantmenigheder i Folkekirken» hentet 30/9-18 fra <http://www.tvaerkulturelt-center.dk/index.php/docman-dokumenter/information/254-migrantmenigheder-i-folkekirken-2017/file>
14. Johannes Henriksen & Anne Katrine Gottfred Jensen, «Omstridt migrantkirke bliver valgmenighed,» Kristeligt Dagblad, 7/10 2014.
15. For mer om dette, les: Hans Raun Iversen, «Folkekirken som missionsmodel,» i: Mogensén Menighedsformer, 23.
16. Wier, 54. Andre definisjoner finnes også. For en mer utfyllende definisjon se: *ibid.* For en mer kritisk drøfting, men fra et tidligere stadium, se: Louise Nelstrop & Martyn Percy, *Evaluating Fresh Expressions: Explorations in Emerging Church: Responses to the Changing Face of Ecclesiology in the Church of England* (Norwich: Canterbury Press, 2008), Ch. 1.
17. Lings, *Encountering*, 7. Lings, *The Day*, 10.
18. Lings, *The Day*, 40-41.
19. Rapportens egen forklaring av kategoriene: «The word 'simple' indicates the de-churched and non-churched who were not attending church when they began attending the fresh expression of church. 'Complex' describes those who were attending church when they began attending the fresh expression (i.e. existing churchgoers) but who have longer de-churched and non-churched backgrounds.» Dalpra & Vivian, *Who's*, 5.
20. Larsen, *De nye*, 12-16. Denne forståelsen bekreftes siden av Hans Raun Iversen, *Folkekirken*, 35.
21. Larsen, *De nye*, 13.
22. *Ibid.*, 12.

23. *Ibid.*, 15.
24. *Anglican Communion*, «Resolution 43 - Decade of Evangelism» (1988).
25. For mer om dette, se: Clive D. Field, «Assessing the Decade of Evangelism,» hentet 30/9-18 fra <http://www.brin.ac.uk/2011/assessing-the-decade-of-evangelism/>
26. *Church of England – Mission and Public Affairs Council, Mission-Shaped Church: Church Planting and Fresh Expressions of Church in a Changing Context, Mission and Public Affairs* (London: Church House Publishing, 2004).
27. *Lings, The Day*, 60f.
28. *Church of England, Mission-Shaped*, vii.
29. *Sendt Norge*, «Nye Menigheter for En Ny Tid. Sendt Norge Rapport 2016,» (*Sendt Norge*, 2016), 4ff.
30. *Lings, The Day*, 9.
31. Statistisk Sentralbyrå, «Den Norske Kirke,» https://www.ssb.no/kirke_kostra.
32. Se for eksempel Andrew Davidson & Alison Milbank, *For the Parish: A Critique of Fresh Expressions* (London: SCM, 2010).
33. *Fresh Expressions*, «Team,» hentet 30/9-18 fra <http://freshexpressions.org.uk/about/team/>.
34. *Church of England, Mission-Shaped*, xi og 8.
35. *Church of England*, «Bishops' Mission Orders,» hentet 28/9-18 fra <https://www.churchofengland.org/more/parish-reorganisation-and-closed-church-buildings/bishops-mission-orders>; House of Bishops, «Mission Initiatives. Code of Practice,» <https://www.churchofengland.org/sites/default/files/2018-07/GS%202109%20-%20Code%20of%20Practice%20on%20Mission%20Initiatives.pdf>.
36. *Haus & Nødland, Valgmenighet, II. Kirkerådet, Kr 62/05*, 2 og 15.

